

УДК 368.2

*О. В. Марценюк-Розарьонова,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
Ю. Ю. Марчук,
магістр, кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет*

РОЗВИТОК РИНКУ АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*O. V. Martsenyuk-Rozaronova,
Candidate of economic sciences,
associate professor of department of finances, banking and insurance,
Vinnytsia national agrarian University
Y. Y. Marchuk,
Student, master, department of finances, banking and insurance,
Vinnytsia national agrarian University*

DEVELOPMENT OF AUTO INSURANCE MARKET IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

У статті досліджено сутність функціонування ринку автострахування; наведено результати оцінки стану страхування в Україні; встановлено актуальність та необхідність розвитку страхування авто в Україні; відображена структура українського страхового ринку; проаналізовано фактори, що здійснюють вплив на розвиток цього напрямку страхування. Висвітлено основні недоліки діяльності сучасних страховиків та визначено наслідки їх взаємовідносин зі страхувальниками. Окреслено напрямки для удосконалення сучасної системи автострахування та узагальнено висновки про дійсний розвиток страхування в Україні, надано рекомендації для підвищення ефективності функціонування сфери страхування авто. На основі аналізу показників і тенденцій функціонування ринку автострахування обґрунтовано ритмічність розвитку сегментів економіки і взаємозв'язок страхування та соціальної стабільності населення України.

The article investigates the essence of the functioning of the auto insurance market; the results of assessing the state of insurance in Ukraine are presented; the urgency and necessity of the development of automobile insurance in Ukraine is determined; the structure of the Ukrainian insurance market is reflected; The factors influencing the development of this area of insurance are analyzed. The main shortcomings of the insurers' functioning in the present conditions are outlined and the results of their relationship with the policyholders are determined. The directions for improvement of the modern system of motor insurance are revealed, and conclusions about the general development of insurance in Ukraine are made, recommendations for improving the efficiency of the auto insurance sector are given. On the basis of analysis of indicators and trends of the functioning of the auto insurance market, the pace of development of

economic segments and the interconnection of insurance and social stability of the Ukrainian population are substantiated.

Ключові слова: *автостраховання, ринок автостраховання, цивільна відповідальність власників автотранспортних засобів, страхові премії, страхові виплати.*

Keywords: *motor insurance, auto insurance market, civil liability of owners of motor vehicles, insurance premiums, insurance payments.*

Постановка проблеми. Зростання кількості автомобілів є негативною передумовою збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод. Україна сьогодні посідає одне із передових місць у світі за станом небезпеки на автошляхах. За даними Управління безпеки дорожнього руху, за період з 01.01.2017 по 31.08.2017 в Україні офіційно зареєстровано 102826 дорожньо-транспортних пригод [5]. Значним наслідком високої аварійності є й показники сум завданої в результаті ДТП шкоди майну фізичних та юридичних осіб, життю та здоров'ю громадян. Опираючись на це, цільовою з метою обов'язкового автостраховання є усунення проблеми щодо забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю, життю та майну потерпілих при використанні наземних транспортних засобів на території України [1]. Зважаючи на зростання автомобілізації, інтенсивності дорожнього руху, велику кількість аварій на автошляхах України, збільшення нещасних випадків і кількості потерпілих, підвищення матеріальної відповідальності громадян та юридичних осіб за наслідки своїх дій, нанесення втрат економіці, особливої ваги та актуальності набуває дослідження сучасних аспектів функціонування та подальшого розвитку автостраховання як важливого чинника забезпечення гарантованого страхового захисту від негативної дії ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів розвитку страхового ринку та становлення транспортного страхування стали дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених Адамчука Н.Г., Богаченко В.Г., Балабанова І.Т., БондаряЮ. В., Гінзбурга А.І., Гомелля В.Б., Зальотова О.М., Казакова А.А., КулаєваЮ.Ф., Ж. Лемера, Томіліна В.Н., Медведєва А.А., Міллермана А.С., Юлдашева Р.Т., Турбіної К.Е., Самохвалова О.В., Соболева А. М., Щелкунова В.І, Шахова В.Г.

Розвиток автотранспортного страхування в Україні досить різносторонньо висвітлено в багатьох наукових працях. Наприклад, темою основ формування вітчизняного ринку страхування в умовах перехідної економіки цікавились у своїх наукових працях В.М. Ручкіна та О.В. Мухіна. Л.О. Позднякова дослідила та розкрила в своїй роботі вплив економічної кризи на ринок страхових послуг та шляхи подолання наслідків кризи. Н.В. Онищенко проаналізувала транспортний ринок і розробила методи економічного регулювання автотранспортного страхування в Україні. Дослідження проблем, які сповільнюють і стримують розвиток автотранспортного страхування в Україні, набуло ще більшої актуальності, у зв'язку із швидкими змінами, що відбуваються в економіці України.

Метою даної статті є вивчення сутності та економічної необхідності страхування автотранспортних засобів, його значення на вітчизняному страховому ринку, окреслення основних проблем, шляхів їх подолання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наразі, в умовах перехідної, нестійкої економіки, у світі зростає роль страхування як джерела довгострокових інвестицій в економіку та механізму акумуляції грошової маси, що у свою чергу сприяє фінансовій стабілізації, покращенню якості життя населення й забезпеченню постійної виробничої діяльності підприємств та організацій.

Як будь-яка економічна категорія страховий ринок має свою структуру, що змінюється під впливом економічних трансформацій, які відбуваються в державі. Отже, структурою страхового ринку вважають відтворювальні зв'язки в процесі страхування й пропорції між різними інститутами, суб'єктами (страхові компанії та страховальники) й об'єктами (види і технології страхування) ринку.

Важливим суб'єктом страхового ринку є держава, яка за допомогою правових інструментів здійснює регулювання діяльності інших учасників страхового ринку. На рівні з державою учасниками ринку виступають страховики й страховальники, які можуть бути представлені фізичними та юридичними особами, що на підставі визначених законом норм і нормативів здійснюють купівлю-продаж страхових продуктів. Поряд із покупцями й продавцями діють страхові посередники (брокери, агенти), які від імені страхової компанії реалізують страховий продукт.

Ситуація на страховому ринку, рівень його інтеграції та затребуваність характеризується обсягами страхових премій і страхових виплат. Вагомим значення у визначенні стабільного ринку набуває рівень капіталізації страховиків, тобто обсяг власних коштів і страхових резервів тощо.

За рівнем капіталізації ринок страхових послуг є другим серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.09.2017 становила 296, у тому числі страхові компанії "life" – 34 компанії, страхові компанії "non-life" – 262 компанії, (станом на 30.09.2016 – 323 компанії, у тому числі страхові компанії "life" – 43 компанії, страхові компанії "non-life" – 280 компанії).

Загальна кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 9 місяців 2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року, кількість компаній зменшилася на 27 страхових компаній.

Автомобільний транспорт – доступний, зручний та досі найбільш небезпечний вид транспорту: за даними ВООЗ у світі кожного року в аваріях за участі автотранспорту гине близько 1,3 мільйони чоловік – стало число з 2007 року [5]. В Україні показники аварійності за шість років знизились на 17 % (з 186225 ДТП в 2011 році до 102826 ДТП в 2017 році) (табл 1). Запровадження автостраховання у першу чергу, пов'язане з необхідністю компенсації шкоди, заподіяної здоров'ю, життю або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та охорона майнових інтересів страховальників [2].

Таблиця 1.
Статистика аварійності в Україні з 2013 року по серпень 2017 року

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	8 місяців 2017 року
Усього ДТП	186225	196410	191010	153205	134193	158776	102826
ДТП з постраждалими: усього	31281	30699	30681	26160	25365	26782	16898
загинуло	4908	5131	4833	4464	3970	3410	1996
травмовано	38178	37519	37521	32352	31467	33613	21957

Джерело: складено за даними Ліги страхових організацій України

Динаміка основних показників страхування автотранспорту –, страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за внутрішніми договорами (ОСЦПВ), страхування наземного транспорту (КАСКО) та за міжнародними договорами ("Зелена картка") – наведена в таблиці 2.

За даними таблиці 2, у I півріччі 2017 року обсяг валових страхових виплат зріс на 32,7%, обсяг валових страхових премій з автостраховання (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») збільшився на 13,5%. В загальному обсязі частка валових страхових виплат та валових страхових премій страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) в автострахованні становить 38,5% та 36,5% (відповідно).

За I півріччя 2017 року у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) обсяг валових страхових премій збільшився на 6,1% і становив 1 836,9 млн. грн, а надходження валових страхових премій при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) збільшилося на 23,3% і становило 2 593,7 млн. грн. Також за аналогічний період обсяг валових страхових виплат при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) становив 1 230,0 млн. грн., що на 30,7% більше, а обсяг валових страхових виплат при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) становив 916,9 млн. грн., що на 40,8% більше, ніж за аналогічний період 2016 року.

На 162,9 тис. одиниць (або на 4,6%) збільшилась кількість укладених договорів страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) – до 3 719,2 тис. одиниць, за I півріччя 2017 року. При страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) – 49,9% (станом на 30.06.2016 – 37,6%), а рівень валових страхових виплат зі страхування наземного транспорту (КАСКО) станом на 30.06.2017 становив 47,4% (станом на 30.06.2016 – 44,7%).

Таблиця 2.
Динаміка основних показників автостраховання за I півріччя 2016-2017 рр.

Показник	Валові страхові премії		Валові страхові виплати		Темпи приросту, %	
	I півріччя 2016	I півріччя 2017	I півріччя 2016	I півріччя 2017	Валові страхові премії	Валові страхові виплати
Вид страхування	млн грн				I півріччя 2017/ I півріччя 2016	
Страхування наземного транспорту (КАСКО)	2 103,8	2 593,7	941,0	1 230,0	23,3	30,7
Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів	1 731,2	1 836,9	651,4	916,9	6,1	40,8

(ОСЦПВ)						
Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів "Зелена карта"	602,4	606,1	201,4	233,7	0,6	16,0
Всього	4 437,4	5 036,7	1 793,8	2 380,6	13,5	32,7

Джерело: складено за даними Нацкомфінпослуг

На рисунках 1 та 2 представлена структура валових страхових платежів та валових страхових виплат у секторі автострахування.

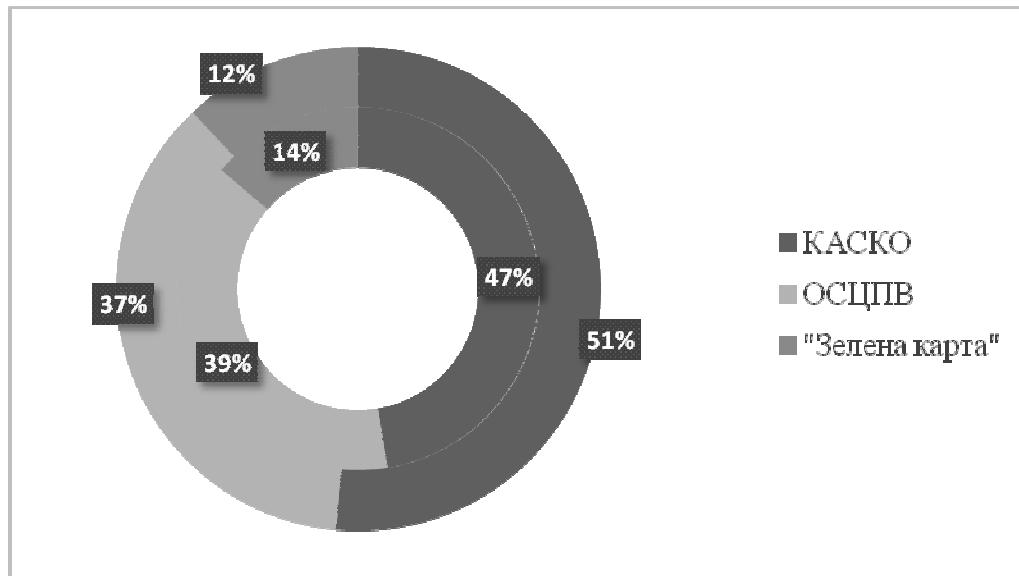

Рис. 1. Структура страхових премій у секторі автострахування станом на 31.03.2016 та 31.03.2017 (млн. грн.) [1]

За I квартал 2017 року на 39,7 тис. одиниць (або на 2,5%) збільшилася кількість договорів страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) – до 1 618,7 тис. одиниць.

Зросли рівень валових страхових виплат зі страхування наземного транспорту (КАСКО) станом на 31.03.2017 і становив 57,3% (станом на 31.03.2016 – 48,5%) та при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) – 55,0% (станом на 31.03.2016 – 41,4%).

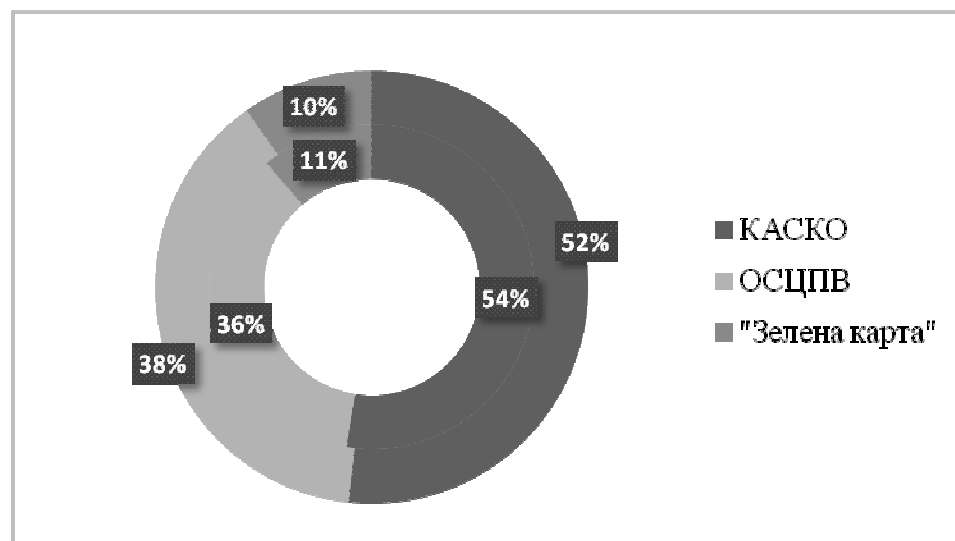

Рис. 2. Структура страхових виплат у секторі автострахування станом на 31.03.2016 та 31.03.2017 (млн. грн.) [1]

За підсумками I кварталу 2017 року:

– при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) обсяг чистих страхових премій становив – 781,4 млн. грн, а при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) - 1 060,4 млн. грн;

– при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) обсяг чистих страхових виплат становив – 446,4 млн. грн, а при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) - 626,9 млн. грн [2].

Позитивні та негативні чинники, що впливають на розвиток сучасного українського страхового ринку:

1. Перевірка державою діяльності страховиків. Беззаперечно вони мають сприяти зростанню їх платоспроможності, покращенню якості страхових послуг. Але необхідно приймати до уваги й те, що репутація страхової компанії має велике значення як для її страхувальників, так і для можливих закордонних інвесторів. Тому державі неможна без конкретних підстав займатися публічним вилученням у страховиків – лідерів ліцензій на масові види страхування, вирішуючи свої питання монопольного контролю над ринком страхових послуг. Такі дії державної влади призводять до компрометації всієї фінансової системи країни перед світовою спільнотою та мають негативний вплив на процеси інтеграції.

2. Зміни у структурі страхового ринку унаслідок втрати територій на півдні та сході України. Через військові дії на території країни страховики зазнають великих збитків, причина цього – в цих регіонах нові договори практично не укладаються. Незважаючи на наявність суперечливих моментів щодо покриття договорами страхування військових ризиків, страхові компанії повинні працювати на перспективу в цих нестабільних умовах, робити все можливе для покращення свого іміджу та ділової репутації в очах страхувальників. Як варіант, гарантією зберігання платоспроможності страховиків повинні стати спеціальні резервні фонди (збитковості, катастроф), їх порядок обчислення передбачено Правилами формування страхових резервів зі страхування життя і видів страхування, відмінних від страхування життя [2].

3. Підвищення внутрішнього перестраховання, воно у кризовий період не дає гарантії отримання страхових виплат вчасно і в повному обсязі, тобто втрачається сама суть використання даної фінансової операції. Зокрема, збільшення обсягів внутрішнього перестраховання призводить до зосередження ризиків на території однієї країни, що також є негативним наслідком.

Присутня в Україні економічна криза негативно вплинула на весь вітчизняний страховий сектор, який, починаючи з 2013 року переживає період стагнації і не показує істотного зростання. Одним із факторів є те, що уряд не здійснив вчасно необхідні реформи, як у сфері страхового ринку, так і у державному законодавстві в цілому.

Інші важливі чинниками, які сповільнюють розвиток страхового ринку України [4]:

– зниження попиту на страхові послуги в умовах низького рівня довіри до фінансових установ, зменшення платоспроможності населення;

– відсутність чіткої політики в області державного регулювання і ефективного нагляду за діяльністю учасників ринку, що сприяє збільшенню неправових фінансових схем, впливу капіталу за кордон;

– нерівномірність страхових портфелів у бік корпоративного страхування;

– низька якість і вузьке різноманіття страхових послуг;

– відсутність механізмів податкового стимулювання інвестиційної зацікавленості страхових компаній, низький рівень розвитку ринку довгострокового страхування життя;

– нерозвиненість системи рейтингової оцінки страховиків, непрозорість ринку, відсутність дієвих механізмів захисту прав страхувальників;

– слабкий фондовий ринок, як наслідок – низька якість активів в покриття страхових резервів, відсутність фінансових інструментів для інвестування;

– нерозвиненість інфраструктури, відсутність прийнятої державної концепції розвитку страхового ринку, державних програм підготовки страхових посередників (андерайтерів, брокерів, аварійних комісарів та ін.);

– недостатній розвиток регіональних страхових ринків, які мають помітний територіальний нерівномірний розвиток.

Отож, враховуючи властивості, властиві страхуванню, з позицій інституціональної теорії та узагальнюючи погляди вчених, страховий ринок можна охарактеризувати як система різноманітних інститутів і механізмів, спрямованих на зменшення втрат учасників страхового ринку.

Посприятим подоланню кризових ситуацій на страховому ринку та значно покращити фінансовий стан страхових компаній, як у короткостроковій так і у довгостроковій перспективі, повинні такі заходи:

– стимулювання страховиків до отримання міжнародних рейтингів фінансової стійкості, сприяння інформаційній відкритості страхового бізнесу шляхом постійної оцінки якості страхових послуг різних компаній у засобах масової інформації;

– внесення змін в порядок надання звітності страховиками, що дасть можливість підвищити нагляд за якістю і структурою активів;

– здійснення вдосконалення механізму страхування виробників сільськогосподарської продукції, яке в майбутньому зможе позитивно вплинути на економічні показники країни;

– приділення уваги зменшенню можливості зловживання державною владою при контролі над діяльністю страховиків, посилення контролю за операціями вихідного перестраховування та проведення змін щодо процесу оподаткування страховиків з метою мінімізації фінансових схем;

– формування системи саморегулювання, удосконалення цивільного, податкового, антимонопольного та кримінального законодавства, що регулюють сферу страхування.

Отже, ринок страхових послуг загалом переживає складний період функціонування в умовах нестабільної економіки. Найвніше за останні роки зменшення рівня платоспроможності населення й довіри населення страховикам призвели до суттєвого зменшення попиту на страхові послуги.

Саме тому на сьогодні перед страховиками стоїть складне завдання по покращенню якості страхових послуг та зростанню їх обсягу, підвищенню рівня капіталізації та фінансової надійності страхових компаній. Виконуючи вищезазначені заходи, спрямовані на подолання кризових тенденцій, у вітчизняну економіку вдасться залучити значні інвестиційні ресурси, зміцнити ефективність державного нагляду за страховою діяльністю, створити структурні ланки для розвитку медичного, пенсійного страхування та страхування тих, хто виїжджає за кордон, авто- та агостраховування, а також інших видів. Одним із суттєвим внутрішніх чинників активізації розвитку страхового ринку є саме створений ефективно діючий процес андеррайтингу окремої страхової компанії. Застосування такого підходу дозволить забезпечувати прибутковість та фінансову стійкість страхових компаній через докладний аналіз і відбір ризиків для прийняття їх на страхування [1].

Діяльність страхових компаній суттєво відрізняється від інших видів підприємницької діяльності. Основна різниця — прагнення страхової компанії брати на себе ризики різних суб'єктів господарювання. Існує прямий зв'язок між ризиками, що беруться страховою компанією (страховими ризиками), і ризиками, характерними веденню страхової діяльності. При цьому важливою особливістю ведення страхового бізнесу є здатність компанії об'єктивно оцінювати й керувати ризиками.

У країнах із ринковою економікою система страхування сприяє зміцненню фінансової системи, економічній стабільності, активізації інвестиційних процесів і вирішенню соціальних проблем. Сфера страхування розглядається з точки зору її позитивних та негативних рис, майбутніх перспектив розвитку.

На сьогодні в Україні функціонують понад 290 компаній, що мають досить великі обсяги статутних фондів і резервів, добру стабільну репутацію. Важливою особливістю є й те, що обсяги страхових резервів протягом останніх років збільшуються швидше, ніж страхові премії. Це вже показник фінансової надійності страховиків, зросло також обсяги страхових послуг, а страховий ринок набув ознак якості.

Деякі дослідники вважають міжнародні страхові компанії, як сприятливий фактор розвитку ринку страхування України. Ці компанії приносять на український ринок культуру страхування.

Серед позитивних зрушень, які відбулися в останні роки можна виділити: укрупнення страхових компаній, поступове зростання обсягів отриманих страхових премій; зростання капіталізації страховиків; зниження рівня збитковості страхового ринку; пожевлення іноземних інвесторів, галузь страхування в Україні потрібно докорінно змінювати та удосконалювати, стимулювати та розвивати оцінюючи її теперішній стан, а також соціальне значення та властивий страховому ринку потужний інвестиційний потенціал.

Майбутній розвиток ринку страхування України залежатиме не тільки від якісного чи кількісного складу ринку, а й від подальшого удосконалення законодавчої бази, що регулює не тільки сферу страхування, а і загалом всі види діяльності, зокрема розвитку медичного страхування, недержавного пенсійного страхування, іпотечного кредитування, страхування життя, діяльності банків та їх впливу на страхування, а також від покращення страхової культури та підвищення довіри до страховиків.

Висновки. Ринок автотранспортного страхування в Україні представлено обов'язковим та добровільним страхуванням цивільної відповідальності власників транспортних засобів, КАСКО і Зелена картка. Завдяки результатам дослідження можна зробити висновок про те, що впродовж останніх років ситуація на ринку автотранспортного страхування склалася не зовсім сприятлива. Негативні наслідки фінансово-економічної кризи призвели до зниження попиту населення на страхові послуги КАСКО. За цей період відбулася невелика динаміка в зростанні автотранспортного страхування: зросло страхові премії та страхові виплати. Автотранспортне страхування залишається основною ланкою у структурі страхування в Україні, значну частку займає КАСКО. Збільшилася концентрація ринку автостраховування, яка сприяє розвитку конкуренції серед страховиків. Майбутнє цього виду страхування безпосередньо пов'язане з впровадженням новітніх технологій для залучення нових клієнтів і утримування вже існуючих.

Література.

1. Ліга страхових організацій України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainsur.com>.
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua>.
3. Моторне транспортне страхове бюро України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [\www/URL: http://www.mtsbu.ua](http://www.mtsbu.ua).
4. Про страхування: Закон України від 7.03.1996 р. №85/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

5. Сукач О. М. Страховий ринок України: сучасні реалії та перспективи / О. М. Сукач, Л. А. Сарана // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. - 2016. - № 1. - С. 106-113.

References.

1. Official site of the League of Insurance Organizations of Ukraine (2017), “Since the beginning of 2017, insurers settled 100 thousand road accidents“, available at: <http://uainsur.com/news/54964/> (Accessed 17 November 2017).

2. Official site of the National commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets (2017), “Information on the state and development of the insurance market of Ukraine“, available at: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-ryнку-Ukrainy.html> (Accessed 30 September 2017).

3. Official site of the Motor transport insurance bureau of Ukraine (2017), “Assessment of the activities of insurers“, available at: <http://www.mtsbu.ua/ua/assessment/> (Accessed 14 December 2017).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), “About insurance“, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (Accessed 20 December 2016).

5. Saran L.A., Sukach O.M. (2016), “Insurance market of Ukraine: current realities and prospects“, *Visnyk Skhidnoievropejs'koho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*, vol. 1, pp. 106-113.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.